

АНОТАЦІЯ

Льохарт Д. О. Сакральний дискурс поетичної творчості Віри Вовк. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 – Філологія. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023.

Дисертацію присвячено дослідженню категорії *sacrum* (сакрального) у художньому світі поезії Віри Вовк. Детального аналізу питання художнього освоєння тем, мотивів та образів поетичного доробку Віри Вовк у контексті релігійного та міфологічно-ритуального світобачення та категорії сакрального досі не було створено.

Рецепція творчого доробку Віри Вовк різноаспектна: аналіз творчості авторки в контексті Нью-Йоркської групи (О. Астаф'єв, М. Ревакович), з'ясування змістових та жанрово-стильових особливостей прози (Ю. Григорчук, В. Державина, Н. Козіна, Б. Рубчак, М. Р. Стех, Вал. Шевчук). Варто згадати праці, присвячені особливостям міфопоетики та неоміфологізму Віри Вовк (Б. Рубчак, О. Смольницька, З. Чирук), питанню інтерсеміотичності (І. Жодані), часопросторовій образності (Т. Остапчук, М. Ковінько). Неабияке значення для нашої роботи становлять дослідження, присвячені рецепції релігійних мотивів, образів, символів у творчості письменниці (Ю. Григорчук, Н. Грицик, Т. Карабович, Б. Рубчак, О. Степаненко, О. Смольницька). Ґрунтовний аналіз прозового доробку Віри Вовк крізь призму сакрального здійснила Юлія Григорчук, яка захистила кандидатську дисертацію з цієї проблеми та видала монографію «Проза Віри Вовк: виміри сакрального». Попри те, що окремі аспекти трансформації релігійних мотивів у творчості письменниці, зокрема і, частково, поезії уже проаналізовані зазначеними дослідниками, інтерпретація сакрального в поетичному доробку Віри Вовк досі не отримала належної наукової рецепції, що актуалізує перспективність наукових студій у цьому напрямі, оскільки сакральний і, зокрема, біблійно-християнський дискурс потужно розгортається в ліриці письменниці через створення достатньо цілісного художнього освоєння категорії *sacrum* – як через християнські образи,

крізь призму релігійної символіки, так і мистецького зображення релігійних тем, образів, мотивів, алюзій інших релігійних парадигм – від античного пантеону богів і міфологічних героїв до поганських дохристиянських світоуявлень та вірувань мешканців Латинської Америки.

Важливим видається з'ясування мистецького відображення і поєднання релігійного та міфо-ритуального світовідчужань, християнського та язичницького світоглядів у поезії Віри Вовк, які надають нові сенси традиційним сюжетам, образам і мотивам її поетичного світу. Не менш важливими бачиться з'ясування відповідності тенденціям розвитку художнього мислення та засобів релігійного світовідображення поетеси тенденціям релігійної поезії в українському та світовому літературному процесі другої половини ХХ – початку ХХІ століть.

У першому розділі дисертації йдеться про те, що визначальним чинником життєвої і творчої позиції Віри Вовк є релігійний світогляд. Життєпис письменниці, її оточення (дитинство на Гуцульщині, навчання у Дрездені та у Тюбінгенському університеті, еміграція до Бразилії) – мали безсумнівний вплив на формування її релігійного світогляду. Тому мультикультурний акцент її творів, широта поглядів та ідей бачаться особливим надбанням українського письменства, а, беручи ширше, й української культури загалом. Цей сплав релігійних і культурних традицій двох континентів в її творчості, – зокрема поетичній (включаючи й драматургію як частину її поетичного доробку) є субстратом, на якому ґрунтуються прояви сакрального в її як прозовій, так і поетичній та драматичній творчості.

Водночас її національне закорінення в гуцульські традиції, продовження традицій міфологічно-ритуального світоуявлення, творить неповторний сплав її ідіосинкретичного поетичного світопредставлення. Для її художнього світу характерна синтеза християнських образів і символів із персонажами з інших релігій, поєднання міфо-ритуального та релігійного світобачення.

Віру Вовк можна назвати поетесою не просто християнською, а (в найширшому розумінні) релігійною, оскільки в її творчій палітрі сакральне має

не тільки християнське вираження, а й інших релігій. Її світосприймання й пантеїстичне, де пантеїзм нерозлучний із християнством.

У другому розділі роботи розглянуто жанрові особливості літературної молитви та її жанрові модифікації. Наголошується, що народження і становлення літературної молитви та інших «жанрів містичної літератури» (Ігор Качуровський) в українському письменстві приходить із прийняттям християнства. Це пов'язано, очевидно, із широкими можливостями гібридизації на цьому жанровому полі. Багато з українських поетичних молитов пов'язані з жанрами християнської літургії – псалмом, гімном, ектенією. Літературні молитви можна розглядати у різних модифікаціях, зокрема у медитативній і містичній. Деякі з літературних творів із назвою «молитва», що частково втратили свій містичний субстрат, сприймаються як виклад певних прохань і побажань ліричного героя.

У творчості Віри Вовк поезії-молитви – це акт комунікації із сакральним, із Богом. Це спілкування реалізується у різних жанрово-тематичних різновидах: молитві-возвеличенні, молитві-проханні, молитві-клопотанні за інших, молитві-рефлексії, молитві-медитації, молитві-подяці, молитві-сповіді та ін. Поетеса звертається у молитвах, які функціонують у її творчості в силовому полі, до барокових стильових засобів і модерністичної поетики, містичного семіотико-семантичного забарвлення медитативних роздумів, філософських узагальнень.

Дослідження структури жанрової системи молитовної поезії Віри Вовк дає змогу продемонструвати індивідуально-авторські особливості її молитов. Жанрово вона посідає достатньо вагоме місце в творчості поетеси. Змістово найбільше літературних молитов Віри Вовк, що належать до молитов-прохань; вони є украй індивідуальними й особистісними. Авторка не стилізує канонічних молитов, а творить власні ідіомолитовні тексти.

У цьому розділі також доведено, що у молитовному дискурсі поетеси домінують не лише особисті переживання. У них передано національний біль, трагедію буття українського народу і в Україні, й на інших континентах. Одним із важливих адресатів її молитовних звертань є також Україна. Задекларовано

також, що центральним образом молитовного дискурсу поетеси є Мати Божа. Особливе місце у молитовній поетосфері Віри Вовк, власне, посідають молитви, звернені до Богородиці.

Третій розділ дисертації присвячено дослідженню представлення в поетосфері Віри Вовк особливої художньої концепції Універсуму, мистецької візії космічної світобудови, розгляду творчого використання нею образної системи Біблії (зокрема жіночих образів), взаємовираження сакрального та мистецтва.

Поетичний світ Віри Вовк наповнений біблійною символікою. Поетеса творить особливі наративні моделі та інтерпретації Святого Письма. Продемонстровано, що образна система Святого Письма, роздуми про її аксіологічне наповнення, її вплив на євангельську історію, на розуміння людиною свого місця у світі є визначальними в образній системі її художнього світу. Авторка використовує мотиви, образи, алюзії Старого та Нового Заповітів, щоб розкрити проблеми буття людства та окремої людської екзистенції, розгорнути аксіологічну парадигму євангельських історій і, водночас, поєднати їх із українською культурно-історичною проблематикою, національним контекстом.

Доведено, що поетична творчість Віри Вовк становить демонстрацію того, що красне письменство виступає одним із способів пізнання світу, художньою реалізацією крізь призму людських почуттів і переживань поетичного світобачення. Мистецькі практики поетичного світу поетеси демонструють найрізноманітніші форми освоєння категорії *sacrum*. Сакральне проявляється через «релігійно марковані концепти» (І. Набитович), що набувають у художньому світі мисткині певних форм образів, символів, вираження почуттів. Важливе місце у її поетосфері посідає концепція Універсуму, всезагальної світобудови. У її концепції художнього макрокосмосу буття є важлива сакрохронотопна мить – мікрокосмос власної екзистенції поетеси у світі, високий трагізм її сучасності, випробування, які випали на долю людства – усе те, що передано в її поетичній творчості.

Важливим виявом категорії сакрального в поетичному світі Віри Вовк є мистецтво. Сакральне в її віршах проявляється не тільки в українській національній традиції чи у християнській перспективі, а й у міфологічно-ритуальних образах, концептах та концепціях інших релігійних традицій. Твори мистецтва, архітектури, малярства, краса природи у її поезії – усе стає художніми об'єктами, пов'язаними із світом сакрального, проявами мистецтва-як-сакрального.

Результати дослідження засвідчують, що Віра Вовк у своїй поетичній спадщині створила й особливу художню візію Всесвіту, представивши особливу поетологічну космічну концепцію світобудови – макрокосмосу буття та мікрокосмосу людської екзистенції. Ця мистецько-філософська структура її художнього світу украй багатопланова, вона поєднує у собі й особливий мистецький макрокосмос Усесвіту з розсипом галактик, чорних дір, зірок і світла від нього, й особливий мікрокосмос власної душі. При цьому її мікрокосмос не стає вираженням лише її власного духовного і духовного світу, а водночас і Людини загалом, і української людини зокрема.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній уперше здійснено комплексне й цілісне дослідження своєрідності трансформації категорії сакрального в поезії Віри Вовк, представлено цілісну концепцію художнього бачення світу крізь призму художнього представлення її у взаємодії сакрального та профанного, священного та мирського; розглянуто релігійні мотиви, біблійно-християнські образи та символіку у поетичному доробку мисткині; уперше досліджено жанр молитви у творчості поетеси, з'ясовано своєрідність поетичного осмислення образу Марії Богородиці Вірою Вовк; продемонстровано, як у художньому світі поетеси реалізовано представлення взаємозв'язків та взаємовпливів сакрального та мистецтва; сформульовано особливості художнього виявлення сакрального Універсуму, макро- та мікрокосмосу людського буття та індивідуальної екзистенції в художній концепції поетеси. З'ясовано значущість впливу новаторства письменниці на розвиток українського літературного процесу.

Встановлено, що християнський світогляд поетеси детермінує особливе художнє представлення Універсуму. У її художньому світі поєднується намагання представити й космогонічні катаклізми, зіткнення космічних світів, і пошук місця людини у цьому сакралізованому Всесвіті. Таким чином у поетичному світі Віри Вовк відбувається взаємопроникнення й взаємозбагачення. Показано, що важливим виявом категорії сакрального у поетичному світі Віри Вовк є мистецтво.

Доведено, що поетичний світ Віри Вовк можна розглядати як певну художню матрицю, яка пронизана сакральними образами, темами й мотивами, що ґрунтована на християнському світогляді й світовідчутті поетеси. Вона створила особливий поетологічний художній замисел Універсуму, мистецьку візію космічної світобудови – макрокосмосу буття людства (а, зокрема, – українського народу) та мікрокосмосу людської екзистенції – власної людської душі – як виразника душі української людини.

Практична цінність дисертації полягає у можливості використання її основних положень у навчальному процесі: для підготовки студентів до семінарських і практичних занять, під час написання курсових, дипломних і магістерських робіт з історії української літератури та теорії літератури, а також у процесі досліджень над детермінантами світоглядної парадигми та жанрово-поетикальної майстерності Віри Вовк.

Ключові слова: категорія сакрального, релігійність, Біблія, молитовна інтенція, літературна молитва, міфологічно-ритуальне світобачення, поезія, драма, образ, символ, національна ідентичність, макрокосмос, мікрокосмос, поетика, модернізм.